

Szociodramatikus játék az alsó tagozatos osztályfőnöki órákon

I. BEVEZETÉS

A probléma felvetése

A fejlődő szocialista társadalmunk anyagi-gazdasági természetű gyarapodása mellett szükséges a személyiség szellemi és erkölcsi gazdagodása is. „Minél sikeresebben oldja meg a szocialista társadalom az anyagi javak bőségének és igazságos elosztásának, az emberek anyagi szükségletei legteljesebb kielégítésének problémáját, annál fontosabbá válnak az emberek szellemi igényeit kielégítő szellemi és erkölcsi szükségletek. Az anyagi és szellemi tényezőket összehangoló új formák kutatása a szocialista életmód tökéletesítése folyamán széles körű, bonyolult és perspektivikus probléma.” (2; 45. p.)

Az MSZMP KB júniusi határozata kiemeli az iskolák ez irányú tennivalóit: „Az iskolának egész tevékenységével önálló, aktív kezdeményező, alkotó személyiséget kell nevelnie. Meg kell alapozni a tanulók világnézetét; a szocialista magatartás erkölcsi elveinek megismeretetésével és a gyermeki, tanulói hallgatói közösségeken belüli gyakorlásával kell elindítania a felnövekvő nemzedék tagjait a szocialista emberré válás útján.” (1; 64–65. p.)

Napjainkban még inkább a gyakorlati élet szükségessége veti fel a szocialista tudat és magatartás változását, fejlesztését, a szocialista társadalmunk fejlődéséhez való igazítását. A határozat megjelenése óta az elmélet és a gyakorlat szakemberei sokat tettek a feladatok megoldásáért, de ez hosszadalmas, integrált folyamat, amelyet a napokban összeült XII. kongresszus is napirendre tűzött. „Ideológiai, művelődési munkánk nagyobb mértékben segítse elő a szocialista tudat és életmód, életeszmenyek terjedését, az emberi kapcsolatok, az együttélés szocialista normáinak fejlesztését.” (3; 11. p.) Az említett célok megvalósításához, a nevelőmunka hatékonyságának növeléséhez a tananyag korszerűsítése mellett egyre hatékonyabb módszerekre, modernebb eszközökre, komplex nevelésközpontú szemléletmódra és olyan új lehetőségekre van szükség, ahol a tanulók érvényesíthetik a közösségi tapasztalataikat és tevékeny részesei a társadalmi életnek. Egy újabb fontos lehetőség ehhez az általános iskola 3. és 4. osztályába bevezetésre került osztályfőnöki óra.

II. A VIZSGÁLAT CÉLJA, FELADATA, A MUNKAHIPOTÉZIS ÉS MÓDSZEREI

A dolgozatunk bevezető részében felvetett problémák ismeretében jelöltük meg célunkat, hogy az általános iskola 3. és 4. osztályaiban bevezetésre került osztályfőnöki órák igen sokrétű és komplex tevékenységének hatékonyabb szervezéséhez több szempont egyidejű figyelembevételére van szükség:

– a pedagógia, pszichológia, szociológia elméleti ismereteinek felhasználása, gyakorlati alkalmazása.

– A közösség kialakítása, mozgásának, fejlődésének megismerése és a nevelési céljainknak megfelelő alakítása.

– A korosztályra jellemző sajátosságokhoz való igazodás és módszertani alkalmazkodás.

Célunk: Empirikus vizsgálataink eredményeinek rendszerezésével, feltárásával olyan *módszeres eljárások* kutatása, bemutatása, amely legközelebb áll a 9–10 éves korú tanulókhoz.

A feladataink színterei: a természetes környezet; az iskola, tanítási órák, szünetek, kisdobos foglalkozások, kirándulások, túrák, tömegsport-foglalkozások.

Feladatunk: a korosztály sajátosságaihoz igazodó, olyan játékos tevékenységek gyűjtése és olyan játékos tevékenykedtetések szervezése, amelyet a munkánk során tudatosan, tervszerűen felhasználtunk az osztályfőnöki órák anyagának feldolgozásához. Alapvető szempontunk volt, hogy valamennyi tanuló részt vegyen és érezze személyiségének fontosságát a játékos tevékenykedtetésekben. Ezáltal felszabadultan, önként, motiváltságnak, attitűdjének és a kezdeti értékorientációinak megfelelően cselekedjen, mondja el véleményét, illetve foglaljon állást a játékos szerepben.

Munkahipotézisünk:

– Feltételezésünk szerint a játékos megjelenítés az alsó tagozatos osztályfőnöki órákon alapvető módszerként felhasználható, mivel a korosztály legjellemzőbb sajátossága a játékoság.

– Az alsó tagozatos tanulócsoportokban az osztályfőnöki órákon tudatosan tervezett és szervezett játékos tevékenykedtetések felgyorsítják az osztály közösséggé szerveződését és az interperszociális kapcsolatok közösségi jellegét.

– A játékos megjelenítés módszerével vezetett alsó tagozatos osztályfőnöki órák játéktevékenységeiben elemi szinten megnyilvánulnak a közösségi ember azon jellemző tulajdonságai, melyek a későbbi nevelő munkában tovább fejleszthetők, és döntően hozzájárulnak a szocializáció folyamatához.

III. A VIZSGÁLATI MÓDSZER BEMUTATÁSA

Szociodramatikus játék

Az általános iskolai nevelés és oktatás tervének a 4. osztályra vonatkozó osztályfőnöki órák témaköréből „Egészséges kulturált életmód” (9; 56. p.).

Téma: „Játsszunk együtt” (9; 57. p.).

A nevelés és oktatás terve által megfogalmazott feladat: „Becsületesség, udvariasság és türelem a játékban. A durvaság és az erőszak gátolja az együttműködést, a játékot.” (9; 57. p.)

A fenti 4. osztályos osztályfőnöki óra választható anyagát a szociodramatikus játék módszerével dolgoztuk fel.

Az alkalmazott módszer a megjelölt témához kétféleképpen kapcsolódott. Egyrészt mint játék, az óra keretén belüli tevékenység, másrészt a régebbi közös játék alkalmával átélt élmények megjelenítése, újra élése.

Formájában a 9–10 évesek egyik leghatásosabb aktivizáló, mozgósító tevékenységi formulája. Tartalmában a gyermekek világához a lehető legközelebb álló indukciós szöveg születése, amelynek alkotói, és később elemzői is a tanulók saját maguk.

Az osztályfőnöki óra elején az előző meghatározott előkészítő tevékenységként felidéztek a szegedi kirándulást. Élményanyaggal minden tanuló rendelkezett, és maga a játék különösebb előkészítést nem igényelt. A módszeres próbálkozásunk ilyen

szervezését az indokolta, hogy az osztály tanulói az elővizsgálatok során hasonló módszerrel vezetett játékokban már többször részt vettek. Kíváncsian vártuk; hogyan reagál a „B” osztály közössége a számukra újfajta játékfelhívásra. Bár a mozgásuk, fantáziájuk elmaradt az „A” osztály mögött, de nagy örömmel és őszintén, felszabadultan játszottak. Óra végén kérték: „másor is játszunk ilyet”. A szociodramatikus játék jól szolgálja a gyermekek kritikai érzékének a fejlesztését, a közéletiségre is nevel, alkalmazkodik az életkori sajátosságokhoz. Fejleszti a megfigyelőképességet, hasonlóságok, különbségek bemutatása során állásfoglalásokra készítet. Általa felszínre hozható a gyermeknyelven megfogalmazott, de társadalmiasított aktuális gond. A mi játékokban ez a játszótérek kicsinysege, szűkre szabottsága, amelyen a különböző generációk együtt töltik szabad idejüket. A szociodramatikus játék alkalmas az együtt élő, együtt mozgó csoportok között fennálló interperszonális és kollektív jellegű ellentétek vizsgálatára. Pl.: felnőtt-gyermek, fiú-leány, alsóbb-felsőbb osztályba járó tanulók, kisdobosok-úttörők, sportolók-nem sportolók stb. Közvetlenül átélt vagy mások által leírt, elmondott élményekre épülhet. Leghatásosabb az átélt élmények meg-elevenítése.

A szociodramatikus játékos tevékenykedtetés módszeres bemutatása

Osztály: negyedik

Témakör: Egészséges, kulturált életmód (a témakör 6. órája)

Az óra anyaga: játszunk együtt! (9; 57. p.)

Feladat: Megfigyeltetni az együttműködés fontosságát, mennyire tudnak együtt játszani. A becsületesség, udvariasság, türelem, tapintat a játékban, a gyermek személyiségének érzékenysége az aktuális problémák megoldása során. Példát állítani a tanulók elé a helyes viselkedési formák kiemelésével. A megfelelő magatartás formálása, alakítása az adott helyzetben.

Módszer: Szóbeli közlés, beszélgetés, önálló megfigyelés, gyakorlás, meggyőzés, követelés, *szociodramatikus játék*.

Tevékenykedtetés: tervezőmunka, a közösen átélt élmény rendezése és megjelenítése

Munkaforma: frontális osztálymunka, csoportmunka

Szemléltetés: szociodramatikus játék, rögzített szöveg

A) Bevezető rész: 1. Emlékeztetek, hogy a szegedi kirándulás alkalmával két játszótéren is játszottunk. (Tanulók beszámolóik, élmények) Voltak közöttetek, akiknek kicsi, szűk volt a játszótér. Többen figyelmeztetésben részesültek. Ezt kifogásoltátok is. Miért?

2. Játsszuk el most, hogy mi történhetett volna még! Válasszátok meg a szereplőket: parkórt, járókelőket, gyerekeket, vagy akit éppen akartok.

3. Kijelölöm a három csoportvezetőt! Ti magatok válasszátok meg ki kerüljön a csoportokba! (28 és 29 fős osztályokat 3 csoportra osztottunk, a csoportvezetőket önkéntes jelentkezés alapján a nevelő jelölte ki, akik maguk alakították csoportjukat sorrend szerinti választással.) A csoportok tagjai üljenek egymáshoz közelebb! Beszéljétek meg, tervezétek el a közös játékokat! Igyekezzetek, mert csak néhány perc áll rendelkezésetekre! Addig én elkészítem a magnetofont, hogy a történeteket rögzítsük.

B) Az ismeretek feldolgozása

1. Kezdjük a játékot! Kérem az első csoportot! Mi, a többiek nézők leszünk és megfigyeljük, melyik csoport tud többféle magatartást, viselkedést bemutatni. A felmerülő problémákra milyen megoldást találtak.

a) *Első csoport játéka:*

Gyerekek! Itt a játszótéren fognak megvárni a buszt.

Serkentés arra, hogy élményeik alapján minél aktívabb részesei legyenek az elkövetkezendő játéknak.

Motiválás – célképzet

A szerzett élmények tudatos alkotó módon való felhasználása.

Felkészülés a *csoportmunkára*.

A kreatív megnyilatkozáshoz szükséges feltételek megteremtése: oldott légkörű játék.

Konkrétumok gyűjtése.

Megfigyelési szempontok kijelölése.

Konkrétumok bemutatása
Természetes megfigyelés

Addig hintázhattok, fogócskázhattok, csak az úttestre ki ne szaladjatok! A bokrok között már nem lehet játszani! Miért? Ott lenne a legjobb bújócskázni! Látod, ki van írva: a fűre lépni tilos! A parkőr bácsi is figyel benneteket. Hol van? Ott ül a padon? Na, játsszatok! Gyere bújócskázunk! Nem lehet, megmondta a tanító néni! Oh, az már ide nem lát és a parkőr sem. Gyerünk! Jaj! Szemtelen kölykök! Fellökik az embert! Ki szabadított ide benneteket? Hol a parkőr, vagy anyukátok, vagy a tanítótok? Mi történik itt? Semmi parkőr bácsi, csak hátrafelé néztünk, hogy jön-e már a hunyó, és nekiszaladtunk egy picit a néninek. Picit? A hunyó? Milyen hunyó? Na, most elárultad. Mi történik gyerekek? Tessék bocsánatot kérni! Indulás! Máskor ilyen elő ne forduljon! Mi nem bántottunk senkit. Miért van ez a szép füves rész, ha rá se szabad lépni? Azért, hogy csak nyírják és gereblyézzék? Akkor ültessenek bele virágot!

b) Második csoport játéka:

Itt van három hinta. Rajta ül három kis óvodás, amikor megérkeznek az iskolások. Gyere! Hintázzunk! Látod, hogy mindegyiken ülnek. Az igaz. Tudjátok mit, majd az egyiket jól meglökjük, hogy megijedjen, és majd lejön. Nem szabad ilyet tenni! Oh, de szívbjajos vagy! Ha akarsz, jössz, ha akarsz, maradsz. Meghintáztunk benneteket! Jó lesz? Jó! Jó! Jó! Na, ki legyen az első? Én! Én! Kapaszkodj! Jaj! Ne annyira! Jaj, leesek! Mi a baj? Csak meg akartuk hintáztatni őket. Nem is azt akarták, hanem ők akartak hintázni, ezért ijesztették meg az óvodásokat. Árulkodó! Megkenünk, csak érzünk haza! Gyerünk a buszra!

c) Harmadik csoport játéka:

Menj arrább! Te menj arrább! Jaj, a lábom! Eltört a lábom! Rendőr! Rendőr! Mi történt? Nézzé meg rendőr elvtárs, mit csinált ez a gyerek! Szegény feleségem! Fektesse a padra! Hívjunk mentőt! Azonnal kórházba kell vinni, eltört a lába. Na, te haszontalan, látod, mit tettél. Nem akartam! Na, lódulj, ne is lássalak. Csókolom! Ne tessék ránk haragudni! Már nem is haragszom!

2. Értékelés: Nagyon ügyesen dolgoztatok. Külön dicséretet érdemeltek, mert a csoportok minden tagjának volt feladata a játék során. Valóban sokféle magatartást mutattatok be. A ti tetszéseketek melyik csoport munkája nyerte el? Miért?

3. Elemzés: a) Gyűjtsük ki a történeteitekből a viselkedési formákat! Hallgassátok a magnetofont! Az első történetben milyen viselkedési formákat találtatok?

- az úttestre ki ne szaladjatok
- bokrok alatt nem lehet játszani
- fűre lépni tilos
- a parkőr figyel
- nem látnak ide, bújócskázunk

Megjegyzés: történetünkben parkőr, tanító néni, háziasszony szatyorról és gyerekek a szereplők.

Érdekes megoldás, hogy a háziasszony mindaddig „gyerek”, amíg a szövege nem következik, hogy ettől a perctől kezdve ő más lett, egy háló telerakva a gyorsan összeszedett holmikkal jelképezi.

Csoportmunka.

Megjegyzés:

A gyerekek eltűnnek, egy pillanat csönd után a hunyó szedi össze a társaságot, és nagy izgalomban, hogy ki ér be elsőnek a „várba”, nekiszaladnak a „háziasszonynak”.

Megjegyzés: a parkőr megérkezik. Egyszerre panaszkodik a parkőr is és az asszony is, alig érteni, mit mondanak, bámulatosan jól eleventették meg a dühös felnőtteket.

Felszabadult légkörben, *nagy átéléssel játszanak.* A „bokornak” kijelölt padok alatt bujkálnak.

Megjegyzés: A történetükben 3 óvodás, 3 iskolás, 1 óvónő volt. Mesélőt is kijelöltek, hogy a történetüket mindenki megértse (vagy talán nem voltak biztosak magukban?)

Csoportmunka

Megjegyzés: A padon „hintázó” az egyik „iskolás” szereplő félre áll, ő csak szemlélő. Megérkezik az óvó néni. A bevezetőt mondó gyerek ezzel vet véget a történetnek.

Megjegyzés: A játékukban egy idős házaspár, 1 rendőr, 1 mentős, aki a mentőautó is volt egy személyben, és gyerekek szerepeltek. Kevés szöveget mondanak, majdnem némajátékot játszanak. (Az idős pár sétája, fáradt sóhajtozása, a gyerekek önfelédtt fogócskázása, megbotlás, a néni leesik a padról.) Egy gyerek jön szírénezva, majd ő lesz az orvos is. Mindenki félrevonul, majd a „gyerekek” jönnek vissza egy kis csomaggal, a nénit jöttek meglátogatni a kórházban.

A közös munka *elismérése, dicséret.* Konkrétumok elemzése, az információ feldolgozása, beszélgetés, vélemények meghallgatása.

Beszélgetés

A figyelem irányítása

A tanulók elvégzik a megfigyeléseiket, miközben minden gondolat „élőmondat” lesz.

- fellökték a nénit
- nekiszaladtak a néninek
- bocsánatot kérnek

Vizsgáljuk meg, hogy melyik viselkedési formán kellene változtatni? Miért? Hogyan?

- ha nem látnak, akkor is be kell tartani az utasításokat

- a járda nem versenypálya
- másokat nem szabad veszélyeztetni

Ebből a játékból mit kell nagyon megjegyezni? A játékszabályokat, utasításokat saját és társaink érdekében be kell tartani!

Előfordult az első csoport játékában olyan ellentét, ami a felnőttek és a gyerekek között állhat elő a teremben és játszóhelyeken? Mi volt ez a probléma?

- Füre lépni tilos!
- Bokrok között nem szabad bújócskázni!

Ezeket a rendszabályokat miért kellett létrehozni? Kinek az érdekében? Miért nem a „gyerekek elleni” rendelkezések ezek? Hogyan lehet megoldani az igazi zöldmezőben futkározást? A leányok, fiúk a szabadban kezdek igazi nagy játékokat. Mit játszhatnak? - Énekeljünk! Tapsoljunk! „Leányok, fiúk játszunk...”

b) Hallgassuk most a másik játékot! Jegyezzük meg a viselkedési formákat!

- szépen hintáznak az óvodások
- az iskolások megijesztették az óvodásokat
- van, aki helyteleníti az ijesztgetést
- letagadják tettüket
- árulkodó
- verekedni akarnak

Válasszuk két csoportra őket aszerint, hogy „helyes” és „helytelen”. Jól látjátok, hogy kettő kivételével mind helytelen. Legyünk varázslók, akik a rosszat jóra tudják változtatni.

Milyen viselkedési formákká válnak a varázslat után?

- türelmesen ki kell várni, amíg sorba kerülünk
- igazat kell mondani
- a bejelentés még nem árulkodás
- be kell látni, ha hibáztunk

A második játékból mit kell nagyon megjegyezni?

A játékban is türelmesnek, udvariasnak, igazságosnak kell lenni!

c) A harmadik csoport játékában a viselkedési formákat nem mindig kísérte szöveg. Így van ez az életben is. Az arcjáték, a testtartás is sok mindent elárulhat. Próbáljuk meg mi is!

- unatkozom
- gondolkozom
- csodálkozom
- büszke vagyok

Ügyesek voltatok! Most hallgassuk a szöveget! Jegyezzétek meg a viselkedési módokat! A másik két játék vizsgálatának alapján próbáljátok azonnal úgy megfogalmazni, „ahogyan tenni kell!”, vagy „tenni nem szabad!”

- a járda nem versenypálya
- aki bajban van, segíteni kell rajta
- bocsánatot kell kérni
- a hibákat ki kell javítani

Miért adódott ellentét a felnőttek és a gyerekek között? Hogyan lehet ezen segíteni?

Részletesebb megfigyelés

Beszélgetés

Magyarázat

Mejegyzés: Az „élőmondatok” közül önálló felismerés alapján választottuk, amelyik „gondolatnak” változni kell, leguggolt, a társak indokoltak. Általánosító ismétlés. Általánosítás. A szociodramatikus játékban történő, szociális viszonyokból adódó ellentétek bemutatása.

Mejegyzés: Ellentétek megoldása: sok-sok ember kicsi természetes környezetére mindenkinek vigyázni kell! *Társadalmi értékek.* Természet és környezetvédelem.

Erdei kirándulások.

Értékkorientáció irányítás.

Pihentető, frissítő játék

Frontális osztálymunka

Beszélgetés

A figyelem irányítása

Részletesebb megfigyelés

A meglevő ismereteik alkalmazásával a hibák javítása

Általánosító ismétlés

Általánosítás

Frontális osztálymunka

Magyarázat

Önálló próbálkozások

Játékos tevékenykedtetés

A figyelem irányítása

Koncentrált figyelem

Mejegyzés: a játszótérek kicsik, de kölcsönös alkalmazkodás, türelem, ta-

c) Összegzés: Az együttes, közös játékot elősegítő tulajdonságok, viselkedési formák. A környezethez és a felnőttekhez való helyes viszony megjelenési formái.

Tanulási tevékenység megszervezése:

- a közös játékeszközökön és játéktereken türelmesen, tapintatosan, igazságosan kell osztozni
- a közös játék nem veszélyeztetheti senki testi épségét és a környezet szépségét.

pintat, segít. A *személyközi viszonyok* pozitív irányultsága. Súlypontképzés, lényegkiemelés. Ismeretek önálló alkalmazására irányuló tanulói tevékenységek megszervezése.

A szociodramatikus játék elemzéséből adódó észrevételek

A szervezőmunkánk során úgy építettük fel a játékos tevékenykedtetést, hogy az általunk kiemelt aktuális gondhoz terveztük a játékos megjelenítést. Aktuális gond: - A gyerekek játszótere (otthon, iskolában, szabadban) erősen korlátozott. Szabad mozgásuk szűkre szabott. Személyes tapasztalat, közös élmény bizonyította mindezt a kirándulásunk során. Az ott adódott konfliktusokat jól használták fel fantáziájuk fűszerezésével. Örömmel és igazságosan játszottak, valamennyi tagját mozgósítva a csoportnak. A szociodramatikus játék jó keret volt, amelyben megelevenedtek a különböző korosztályok, s a gyerekek által már sokszor hallott vagy tapasztalt problémák. Megoldásokat kerestek egész történésekre, de azok elemi viselkedési részeire is. A játék teret engedett az átváltozni vágyás kielésére, akár úgy, hogy valóban korban, foglalkozásban eltérő személyt formáltak meg, de úgy is, hogy saját magukat adták egy másik gyermek nevével felruházva.

IRODALOM

- [1] Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai 1972. Válogatott dokumentumgyűjtemény 414. p.
- [2] A. J. Arnoldov, 1979: Szocialista életmód és kultúra, Kossuth Könyvkiadó, 199. p.
- [3] A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Irányelvei a párt XII. kongresszusára, Népszabadság, 1979. dec. 9. mell.
- [4] Bíró K., 1975: Az erkölcsi gondolkodás formálása az általános iskola alsó tagozatában, Magyar Pedagógia, 2. sz.
- [5] Debreczeni T. és Gabnai K., 1976: Gyermekdramaturgia Népművészeti Intézet Bp. (19-31, 58-74, 122-141. p.)
- [6] Hankovszky V., 1978: Osztályfőnöki óra az általános iskola 3-4. osztályában, Köznevelés, 29. sz. 23-25. p.
- [7] Harsányi J., 1972: Az iskolai nevelés pszichológus szemmel, Tankönyvkiadó Bp. 214. p.
- [8] Majzik L.-né, 1978: Osztályfőnöki kézikönyv az általános iskolai 1-4. osztálya, Tankönyvkiadó, Bp.
- [9] Szebenyi P., (szerk.) 1978: Az általános iskolai nevelés és oktatás terve I. kötet
- [10] Szuhomlinszkij V. A., 1975: A kommunista személyiség nevelése, Tankönyvkiadó Bp. 196. p.
- [11] Zalka Gy., 1978: Az osztályfőnök mint pedagógiai vezető, Köznevelés 8. sz. 3. p.
- [12] Zrínszky L.-Ballér E., 1977: Általános pedagógiai útmutató az általános iskolai nevelés és oktatás tervének bevezetéséhez OPI Bp. 73. p.